

ЛЕНИНЧИ

„...Бүгү ажилчы чоннарнын амыдыралын эң эттиг чийик, оларга чаагай кижикти бээр аргалыг болдуруп херек“.

В. И. Ленин.

ХҮНДЕН ЧЫРЫК УЛАМ БУРУНГААРЛААР

...Аткан даңдан
Көдөз санай
Ажыл-ижи
Хөлөп үнөр.
Урезинки
чажып тарым,
ажал алмр.
Устеп-чаглап
хлевинки
быжырып бээр.
Малын саггаш,
тараа тарымр.
Балыкчылар
балык тудар.
Тургузугда
республикам...
Тудуг санай
бедип бар чор.
Харымыс чус
четкен тудум
Хажыш дивес —
кырыас бис.
...Чылдан чыме
өскөн тудум
Ийдал кирип,
омакшыр бис...
(В. Маяковский).

Кызыл субботаның фондузунга

Москва-Сортировочная депоунун ажилчыларынын улуг эгежешининин 50 чыл оюнга турактаган. Бүгү-эжелдин коммунист субботининге апрель 12-де акылдаан совет кижилер бүгү улуустун субботининге кириштирер апрель 19-та база акылдаар деп шийтирелген. Ол хун алдарлыг кызыл субботаның база бир уламчылаа, аңаа немей улуг-ху киреринин хуну боу берген.

Москвага ажил-иш лиймизалдык бүгү районнарынга хайнымыкыннын эртен. Ажылчыларын, инженер, техниктерин, аял-халкыларын, хуучун ажилчыларын, комсомолчулар биле пионерлерин халас акылдаа база бир хуну ол болган. Субботининг шалыгы эжелгенге Бобоев аттыг фабриканы 800 ишчилери акылдаан. Олар фабрикамын беш чыл панын хуусаа бетинде күөсөдиринге кириштер 140 муң рублдин 70 тонна белең продукцияны бүдүргөн. «Трехгорканын» аргычтарын, улазын эркинчилерин, ситеп аргылар бир дугаар фабрикамын, Капранов аттыг адик фабрикамын, «Кызыл чечек» комбинаттын, Дербесовун химия заводунун коллективтери база улуг көдүрүшкүнүг акылдаан.

Ленин дагыраанда гуманитарам эртерин факультеттеринин бажыны — ботаникалык университетинин чаа тудумуну монтаж шпектеринге Москвадын куруне университетинин муң хире комсомолу студентизи келген.

Чакы ол чымыг хунде Черёмушки биле Сокольников, Замоскворечье биле Тушинога — чер болганга москвалык ботаникалык хуорайнын кудумчуларынга, сеериктеринге Москваны Май бирин байрамалыга утуштур улам каас болдуруп бүгү чүдүдери кылган.

(СЭТА).

1920 чылдар үезинде Италия болган мындг таварыла бар. Хоорайнын бир улуг бажынынга: Yiva Lenin! ден ак будун-биле парлан лавуун көстүп келген. Ону лавуунда каргас шыдаалар кырында тугайлап каан. Ичкыла-даа ол бижик даразында эртен кызыл будуктуг бооп катан парлаттына берген. Каргыстар оон-даа артык хорадаш, ону карарты чаап каан. Оон соонда хун Италиянын ажилчыларынын сатыш-селинин ханымын: Ленин дегенерин деп бижик сестери база-ла хой конуун чүрөөн хайныктырмн, бир яны оңуту бооп, кынг хунуң Италия туртунун атан дашыны хераландан чайнаш турган.

Ол төгүтү барык-ла чакында амычал мен. Илчаар-ла чоталга чаа-ла хандыкын чоруруп кий болган, ону бижик авторун даап бодаан — фантазия хевирин чоталдыр деп билди турду. Чоонта чаа С. Дангулов-туң чогаалын номчу олурарымга, ону база-ла бир лизы кылдыр билиш каан болду. Совет дипломаттар Совет Россиянын киркичтези-биле богузалаан баштайгы делегет интерференцияга чоталып, кылдыг төгүтү диньдан деп чоталды болган турган. Н. Тихоновун «Сам» деп чогаалында индус оозатын үлгер-хевирин көргүсүнени сакты мапталды. Ында шукуң Октяйрын социалист Улуг революциянын бажыш Лениннин өөрединин салдар ханнарыла-биле колония туртарын дараалат улустары чаагай амыдыралде отту, ол даш медресидинг демеелге көдүрүп турарын көргүсүн. Ырак черде Амритсарга хуорай туртуп кул Самм белең эки сүме берип, дошкун каргас аягы сагб дошкун каргас аягы сагб Лениннин дугайын билер апарган. Делегет мерген улааным, күчүтү мадыр Ленин бар деп бежин болуп келген, Самм сергек чоталар апар:

Амритсарга база катан
Аңаа чаагай туртуттун,
кынг болуп,
кеген шымак —
Каржы сагб кычыч
туткан, дил-ла берсе
Ханнарыды эгесек деп
болу берген.

Лениннин айтыкан оруун
Эндег чокка эдерээш.
Эндег чокка эдергенитиң
Эне чыргал тургузалаа —
деп ыры чоталган. Оортан эжелген, Ленинни кооператив ланын бутулар неже ажилдайлы Тывага хожудуларин айттыр тургустунуң келген. Ынчаарда «Кыш-ажылдыг хосту» колхоз, «Ревкомун» МЧАЭ дэн иш-каш, баштайгы колхозтиг ажил-айтар тургустунган. Соолуде ол МЧАЭ колхоз кылдыр өдө тургустунган. Тывага колхозтиг ажил-айтын оруун бадтыкан, эжелден тура-ла үлгерген мал-чер ажилын эштелеринин бирөөн болган.

Азы еске чыкен. 1931 чылда Тывага В. И. Ленинни революция мурунда-ла калып акылдап чоран сурукузу В. А. Шотман бистин ТАР. Бил 10 чыл оон таварышты Совет казактын толгоон бооп чедип келген. Ынчал Совет казак бистин республикага трикторларын, ситен кезер болган бодер машиналарын, тараа бастырар, аргылар машиналарын арбын-биле белекке берген.

А КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ — колхоз, совхоз, МТС илчан кидин ортантастаттын турган. Кая-даа нымд машиналар херек! Ынчаа-даа аны-хума Тывага машина-чкен талазы-биле дузалал чыны көргүзери чутула дээрзин совет коммунисттер — интернационалы Ленинчилер чуректиг хангылаан билли, ону чоп ажилчыларга дузалал аныгылаш, бистер Загес болган Арг-Уурун курукомарын (агыны-биле алыга совхозтарын) тургузуп аргалы болган бис. Ам бисте чакыс «Тывага» совхоз били ол үеде республикалыг будуруп турган таразыдан хой тарааны берип турар апарган сатыш ханым дегелесе аргажок.

Ленинни өөредити шыныч ботандырган амында бистин республикада улустун транспорт болган тулуг пал-ба-биле көстүп турар. Оон тодаргы чижонго Кызылда тулуг материалдарын комбинат, Тыва-кобалыт, Чадаанын хомур-дан разрез, Терли-Хаянын монгу-суу-нуң будурулган болган өске-даа бүгү чуртка хамаарыла-лыг үлетпүр черлерин ажит-каны азы ажилдар чоккулап олурары хамаарык. Ленин коммунист субботининг 50 чыл оон таварышты Ак-Довурааттыг дуг-дуг комбинаттын ажилчылары — шынал-ла ажилчыны аңгы деп чүд дээрин көргүсүн. Бир эжелег тургузуда 18 тонна дуг-дугу болбазырадыр ужурут турган, 20 тоннаны эки пиларыг акылдап кылган Десня Дукенин бригадалык чедининин ол субботининг даразында хун Ленин «Правданын» бир дугаар аргалыга оналан дегелесинге кым черде өөрүе-ли!

Совет ЭНЛЕДИНИН аны-бүрү хуорайларга өөредип чоран баштайгы тыва өөредилге номнарынын автору Т. Седил-оол, экин С. Сергеевич, башкы М. Биче-оол, чогаалчы С. Пюрбю, шегит Т. Кечил-оол, журналист А. Очурбаан, артист В. Оскал-оол, мал амычын Н. Конгар олар совет тусай эртенинг-дир-биле калы тыва чонун ортуздан аныа оодар, кыстары ортук болган дээр эртенинг калдыр кылдыр белектерини үтүтүп кырыган.

ТЫВАНЫН коммунисттер марксизм-ленинниинг идеяларын пропагандаларын херэне революциянын баштайгы чылдарында эжелген-де улуг сатыш салып келген. Тыва бижик чогаалчынын амында Кыр Маркс, Фридрих Энгельс, Владимир Ильич Ленинни акылдары бистан төрөө дилымсыс охулдуртунуң эжелген. Бугу-че чедир В. И. Ленинни ажилдарын 32 тусай номнары болган 8 тематиктиг чыны-дарылар паралаан. Ол номнара шуптузу 60 ажил ажилдарын охулдуртунуң. Партиянын төгүтүзүн, он чакыс анын дугайында, массалар ортузунга партияны ажилды, национал айттырымын дугайында болган коммунист кижизидилгенин талазы-биле В. И. Ленинни акылдары тыва улустун хун бүрү амыдыралыга, Тывага коммунист тургузушкунуң херэне чутула ужурудузайт.

Владимир Ильич Ленинни херэ Пхеландан Берлин чедир улуг деңсизде тилжир, он идеяларын бистин улус ботандырып турар. Ынчаа-тап чогаалчынын сестери-биле:

Адамын Ленинни
Алдын чарым хунден
Амында монге шагда
Амырмынчы орун
берген —
деп Тыванын бүгү чону чотгалалып чуталап турар.

Ю. КИЗЕТЕШ,
чогаалчы.

ЛЕНИННИНГ КАЗЫ-БИЛЕ

В. И. Ленинни төртүтүнгенден бээр 100 чылга чединининг ужуражы-биле бистин колхозтун кижигунери 1968 чылда алган социалистг хулааларын кол нургузун күөсөдир шыдаан. 1969 чылда улуг баштыкыннын юбилейинг болган Совет Тыванын 25 чыл оюнга утуштур колхоз ажил-агы, култура тургузушкунуң талазы-биле чаа-чаа хулааларын ап, улам оорук киришкенин акылдап туралар.

Колхоз мал ажилдыг. Бүгү малчынар кыштагалашкынны эки эртинир, улуг-даа, чаа-даа малды менди камтап алганар. Эртен чылдын бо үези-биле деңсизге, бо чылын улуг малдын хормачызы дөрт катан, чаш малдын үш катан эвөөжөн. Бирги кварталда курунеге сүт садарыны планы 121 хуу, малдын баш санын өстүреринин планы 132 хуу күөсөдир. Моон алырга, курунеге садар 317 тонна эйте кээр малды казып кааптарга-да, мал өстүреринин планын күөсөдиреринин барымзалы бар-дыр. Бо дээр-ге юбилейинг чылда колхозтун кол көргүзүп болур.

Хойжулар Б. Бират, К. Кыныраа, С. Балдары, К. Сеня, Ш. Мижик, С. Сотта, З. Сопай олар амыг үеде чедир оолдан чүс баш хойга оонаштыр 98-тен 103 чедир хураганын алганар.

Колхозта мал ажилын болган чуртталга тулуг черин эжел турар. Эртен чылда бода болган шор малга 7 кажааны туткан болза, бо чылдын шор малга 20, мынсы-тыг бода малга 6 кажааны тулар деп планнаан. Тулуг ыажын черде белекчээ болган ам тулуг кылдыр черлерде сөөртүп турар. Бо планнаан тулугларын ам хойга үш, хураганга, бызаага бир-бир кажааларын тулуп дооскан. Малчынарга, бригадалар төптө-ринге 10 чунар-бажын тулар дөн болза, ам бирөөн тулуп дооскан.

Устунде тулугларын аңгы-да, 160 олуруттук школанын шор айла доозары-биле тулуп турар. Эртен чылдын доозулбаан дөрт чуртталга бажынын, бирөөнине-де ийн чус баш кирер ийн инек, бызаа кажааларын ам чедир тулуп турар болган кажааларын механизастар.

Бүгү тулугларга хергээр ыжтын кезин белекчээ болган тулуг шалдерини сөөртүп турар. Школа, клуб, библиотечка болган урулар албан чер-

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

леринге хергээр 1547 кубометр топкакты хал белекчээ, оон 1300 кубометрин сөөртүп дүжүргөн.

Колхозтун малчынарында бар чуртталга бажынарын септелген эжелген. Бажын бурузунун капитал болган агар септелген кылган, шалдарын, рамаларын будаан, чурттаар малчынарга хулаа-жып бээр. Малчин өтүрүзү радиоприемниин сатып алган турар. Малчынарын өглеринин шынарын акжидер. Өглеринин лаштын брезент-биле шывар, иштик ханазын пестиле келгездер, өгте талышкан стол, сандаларын белекчээр.

Чер ажилын чуртунас болза, мал ажилын хожудери берге. Ынчааган колхозка тараа болган мал чени култураларын тарылгазы эртен чылын 1805 гектар турган болза, бо чылдын 2200 гектар чедир өстүрер деп планнаан бис. Ам чакы хой ажилдары ижиг-тулук үезинде кирген. Сүүр чылда Сарыг-Булунун сугарыла, буталарын септээш, 200 га черге ситен тарымр. Аңаа белекчээ ажилдары ам эжелген.

Бүгү совет улустун коммунист субботининг хуну — апрель 12-де 200 ажил колхозчулар акылдаан, 342 кубометр топкакты хал белекчээ. 203 кубометр тулуг ыажын сөөрткен, 220 га черин шыгын бажырган, 20 тонна өлөкти болгон.

Өт-бүдө бүгү 10 кубометр топкакты школага хал белекчээр деп, ада-недер эгелекчи саналды үндүргөн, ам күөсөдир туралар. Чакык ада-недер хулаалгезин күөсөдир алган.

Бо чылын районнун колхозтарын аргазыга социалистг чарыкча бирги чер даш акылдар. Бистин колхозчуларын сорулганы ол.

Н. НАЙДЫН,
Эрзин районун Ленин аттыг колхозунун даргазы.

ИЛЬЧИНИНГ

КУЗЕП ЧОРААН КУЗЕЛИ БОТТАНЫП ТУРАП

Совет эрге-чагырганын баштайгы чылдарында В. И. Ленин чурттуң көдөз ажил-агынынга чус мун тракторларын эне-не чутула херектин күөп чуталап турган. Ам бистин чурттувустун шапкын саймалар-биле хожжон колхоз, совхозтарында мун-мун тракторлар болган көдөз ажил-агынын өске-даа техниканы калба-биле ажилда-тынып турар апарган.

Чурттувустун деңсеп четпес кайтамчы хожудележ киргенинг бир чижон республикадан безин көрүп болур. 1945 чылда 98 трактор, 20 тараа комбайны, 35 санныг чүк машиналарын турган болза, 1969 чылда республикада бүгү марканын тракторлары 2400, тараа комбайнары 1170 болган чүк автомобильди 1560 алкан. Тараа-

га шалдеринин калбарганы-биле холбаштыр көдөз ажил-агынын материал-техниктиг базазы хемчөөл чокка өскөн ол.

Ажыл-агылларга четчир санныг машина-техниканы ачындаа кур болган курукан чаларын шийгездип ап турарынын чаларында Тыванын шалдеринин 55 млн пуз тарааны алган. Даразында беш чылдарын тургузуда 642 муң тонна тараа алдынган болган пландан артык-ка 83 муң тонна тараа ду-жааттыган.

Ильичинин күөдери булун бүрүзүлде боттанып турарын база бир чижонго Каз-Хем района «Ленинни орук» колхозта күш-ажылчы базым-

нары кириштирер болур. Бо ажил-агылда тракторлар септеттинин, үрезин бүрүн аргалаттыган. Беш чылдын дөртүк чылдын бедик дүжүдүн өстүреринин чарыжы-ке механизаторлар деңгит киришкен. Чакыс черин шыгын бажырышче ам 8 трактор агрегаттары каш хонук бурун-гаар кирип, бо дүнге чедир

550 ажил га черин шыгын бажырган.

Чырык орукту, аас-кежиги чонга берген ынак баштын чымыстың ачында чурттыган. Коптуун болган Хайры-лынын шалдеринде чакыс ки хайныккан. Манаа чаагай дүжүт өзүп үнөр.

О. ОХЕМЧИН,
Авторнун фотоу.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Бай-Тайга районнун Бай-Тал ортук школазынын делген нородорунга кире бээр, «Ленинчи ёзу-биле ажилдаар, өөренир болган чурттаар» деп каан лозун көстүп кээр. Школада класс-тан дашаар акылдарын В. И. Ленинни төртүтүнгенин 100 чыл болур оюнга турактаган. Ленинни темаларга номчулгалар план бутулар чотечен номчулгалар конкуруу, тематиктиг кезеңдер база чоруп турар. Баштынчын төртүтүнген хуну ол бүгү ажилдарын түңелдин үндүрер.

Класстар араванын эл аш шымалде даш конкурсту чоруткан. Ленинни темага уран-чечен номчулгалар конкуруу, тематиктиг кезеңдер база чоруп турар. Баштынчын төртүтүнген хуну ол бүгү ажилдарын түңелдин үндүрер.

ЧУРУНТА: «ЛЕНИНЧИ ОРУК»

артелдин шалдеринде шык бажырышкында мурунка механизатор Владимир Чумаа. Ол ам Коптуун шалдеринде 100 ажил га черин шыгын бажырып илтирген.

Ийгини арын ● 1969 ч. апрель 22

